

Beata Cieśleńska¹

Odpowiedzialność prawna nauczyciela – teoretyczna refleksja pogłębiona

Streszczenie

Współczesne społeczeństwo podlega nieustannym zmianom. Dotykają one również szkołę, w której kluczową rolę odgrywa nauczyciel. Jego praca wiąże się z ogromną odpowiedzialnością, która jest determinantem jakości, skuteczności oraz sensowności wykonywanego zawodu. W artykule przybliżono pojęcie odpowiedzialności ze zwróceniem uwagi na jego rozwój na przestrzeni wieków, przedstawiono strukturę odpowiedzialności, uwzględniając jej podmiot. Ustalono także istotę prawnej odpowiedzialności nauczyciela na podstawie przepisów Kodeksu karnego oraz prawa oświatowego. W części podsumowującej podkreślono potrzebę dbania o nauczycielską odpowiedzialność jako zbiór wartości stanowiących źródło powinności nauczyciela oraz warunek dobrze wykonywanej pracy.

Słowa kluczowe

Odpowiedzialność, prawna odpowiedzialność, nauczyciel, szkoła.

1. Wprowadzenie

Nauczyciel, pracując w czasach dokonujących się zmian społecznych i edukacyjnych, powinien sprostać nowym wyzwaniom, a jednocześnie zredefiniować rolę, jaką pełni wobec wychowanków. W społeczeństwie, które przybiera cechy społeczeństwa uczącego się, pedagog ma obowiązek twórczego poszukiwania oraz samodzielnego konstruowania przekazu informacji nadążających za dynamiką zmian wzorów kulturowych. Ta aktywność musi łączyć się z odpowiedzialnością, która pojawia się wraz z poczuciem sensu podejmowanych działań i jest ściśle powiązana z autonomią i wolnością. Określa poziom etycznego postępowania nauczyciela, stanowiąc rezultat kierowania własnym działaniem w relacjach z wychowankami. Odpowiedzialność stanowi jedną z podstawowych cech postępowania człowieka w stosunku do innych, będąc jednocześnie wielo-

---

¹ Dr hab. Beata Cieśleńska, prof. Akademii Mazowieckiej w Płocku, Wydział Nauk Humanistycznych i Informatyki, ORCID: 0000-0001-8290-6487.

wymiarową definicją, której fenomen polega na różnych relacjach i sytuacjach społecznych, stanowiąc jednocześnie wyjątkową właściwość postępowania odnoszącego się do realizowania podstawowych potrzeb drugiego człowieka. Pojęcie odpowiedzialności przestało być zatem jedynie definicją ontologiczną czy moralną, a stało się terminem ukonstytuowanym prawnie.

2. Geneza i rozwój pojęcia odpowiedzialność

Odpowiedzialność jest pojęciem wielozakresowym i interdyscyplinarnym. Jego znaczenie można interpretować w aspekcie filozoficznym, psychologicznym, pedagogicznym oraz prawnym. Podejmując dyskusję na temat odpowiedzialności, powinno się mieć na względzie wieloznaczność tego pojęcia, które towarzyszy człowiekowi we wszystkich obszarach rzeczywistości społecznej. Procesy racjonalizacji, które związane są z demokratycznym społeczeństwem, wiążą się z aksjologią opartą na podmiotowości i odpowiedzialności.

Odpowiedzialność wywodzi się od łacińskiego słowa *respondere* oznaczającego *odpowiadać*. Pojęcie to używane w prawie rzymskim jako *respondere*, *responsio*, *responsum*, w średniowieczu zyskało swe odpowiedniki niemal we wszystkich językach europejskich i zostało przeniesione z dziedziny prawa na całą dziedzinę etyki, używając jego znaczenia jako zdania sprawy przed boskim trybunałem. Pojęcie odpowiedzialności jako aspekt moralny miało zatem rodowód chrześcijański (Picht, 1981). W XVIII wieku pojęcie to wkroczyło na grunt niemieckiej filozofii I. Kanta, gdzie pojawiła się idea odpowiedzialności za wybór maksymy postępowania, odpowiedzialności przed prawem moralnym – pojmowanym jako coś wewnętrznego, a zatem odpowiedzialność przed własnym rozumem. Tak więc w myśli nowożytnej odpowiedzialność za ludzi stała się odpowiedzialnością rozumu za samego siebie i przed samym sobą (Kant, 1984). W myśli F. Nietzschego człowiek stał się istotą potężną i wiarygodną, pewną siebie, wolną i odpowiedzialną. Opisywana odpowiedzialność stanowiła przywilej i właściwość rzadkiej wolności panowania nad sobą i swoim losem. S. Kierkegaard do rozumienia tego pojęcia dołączył interpretację polegającą na daniu człowiekowi możliwości wybrania samego siebie jako tego, który jest za wszystko odpowiedzialny. Za sprawą rozważań egzystencjalistów człowiekowi przypisano odpowiedzialność za swoje czyny, niezależnie od tego, czy został pociągnięty do odpowiedzialności, czy nie. Zabsolutyzowania odpowiedzialności dokonał J. P. Sartre, który twierdził, iż człowiek będąc skazanym na wolność, zostaje skazany na odpowiedzialność, która jest wewnętrzną, totalną odpowiedzialnością za siebie (Filek, 2003).

Rozwój demokracji, zmiany rzeczywistości społeczno-politycznej po pierwszej wojnie światowej spowodowały upowszechnienie pojęcia odpowiedzialności. W myśli filozoficznej XX wieku szukano dwukierunkowej zależności między wolnością a odpowiedzialnością, uznając, iż bez wolności nie ma odpowiedzialności, bez odpowiedzialności nie ma wolności (Filek, 1999). Należy podkreślić, iż zakres odpowiedzialności nie jest dany raz na zawsze, zależy od zmieniających się warunków. Odpowiedzialność jest zatem związana nierozłącznie z filozofią człowieka. Analizując poglądy J. Filka (2003), dostrzec można, iż w czasach paradygmatu starożytnego dominował rozum, obiektywność, a podstawowym pojęciem była prawda. Czasy nowożytne natomiast przyniosły ze sobą wolę, subiektywność oraz wolność. Trzecim paradygmatem filozofii okazał się związany z odpowiedzialnością paradygmat dialogu.

Współcześnie odpowiedzialność postrzegana jest jako norma etyczna, oznaczająca gotowość ponoszenia konsekwencji pozytywnych i negatywnych skutków własnych, jednostkowych lub grupowych decyzji (Pogonowska, 2004). Jest pojęciem interpretowanym jako świadome i dobrowolne podejmowanie czynów zgodnych z zasadami i normami ogólnie przyjętymi (Jabłoński i in., 2010). Jej ujęcie stanowi także konieczność, obowiązek moralny lub prawny odpowiadania za swoje czyny i ponoszenia za nie konsekwencji, odpowiadania przed kimś, wobec kogoś, za kogoś lub za coś (Szymczak, 1998).

Na gruncie socjologii możliwe stało się rozszerzenie impulsu moralnego w kontekst społeczny, na gruncie sprawiedliwości zreinterpretowanej w kategoriach zrodzonej w obrębie „pierwotnej sceny moralnej” odpowiedzialności. Mały akt podjęcia odpowiedzialności za człowieka stał się tu podstawą do sprawiedliwości społecznej (Bauman, 2000). Podkreślona została również istota odpowiedzialności w ujęciu „sprawiedliwość to odpowiedzialność” (Bauman, 2003, s. 83).

Psychologia zakładała, że zjawisko odpowiedzialności zachodzi według relacji trójelementowej, określającej obiektywne związki istniejące między co najmniej dwoma podmiotami oraz wspólnym przedmiotem ich aktywności świadomie kierowanej, typu podmiot – przedmiot – podmiot. Odpowiedzialność staje się więc nieodłączna od działania, które jest jakimś sprawstwem, gdyż każdy człowiek jest sprawcą jakiegoś czynu (Zawadzki, 1983). Psychologiczny wymiar etyczno-moralnej odpowiedzialności pozwala zrozumieć człowieka jako nie tylko tajemnicę psychologiczną, ale również jego rysy psychologiczne, które kształtują się w odniesieniu do innych ludzi (Galarowicz, 1993).

Na gruncie pedagogiki odpowiedzialność odnosi się do teorii i praktyki wychowania, gdzie odpowiedzialne działanie staje się dyrektywą pedagogiczną w zakresie kształtowania postawy odpowiedzialności uczniów w procesie społeczno-moralnego wychowania. Człowiek odpowiedzialny podejmuje działania służące rozwojowi jednostek i środowisk, a będąc podmiotem odpowiedzialności, staje się źródłem oceny moralnej własnych czynów, wypowiedzi, zachowań oraz uczestnikiem sytuacji i zdarzeń, w których uczestniczą inne osoby (Górniewicz, 1997). Szczegółowość odpowiedzialności na gruncie pedagogiki odnosi się do jego podmiotu – dziecka, za które nauczyciel staje się automatycznie odpowiedzialny (Kowal, 2004). Odpowiedzialność jest zatem warunkiem kultury pedagogicznej, a podstawą odpowiedzialnych zachowań jest świadomość zawodowa i dbałość o nienaruszanie prawnych regulacji wykonywanego zawodu (Michalak, 2004).

Konkludując, na początku XX wieku odkryto filozoficzne ujęcie odpowiedzialności, co w połowie tego stulecia zaowocowało jego lepszą interpretacją. Zrozumiano, że odpowiedzialność stanowi logiczną konsekwencję przyznanej wolności (Filek, 2006). Stała się ona właściwością postępowania człowieka, której warunkiem jest wolność, świadomość i istnienie odpowiedniej sankcji, która określa i determinuje zakres człowieczeństwa (Kowal, 2004). Odpowiedzialność jest określana jako wrażliwość na drugiego człowieka i możliwość dokonywania wyborów między dobrem a złem, prawdą a fałszem, czy też racją a emocjami (Szempruch, 2013, s. 270). Dyskusje na temat odpowiedzialności odbywają się jednak najczęściej na płaszczyźnie prawa i moralności. W zależności od tego, kogo odpowiedzialność dotyczy, sens odpowiedzialności człowieka zawsze sprowadzany jest do związku człowiek – wartość oraz do odpowiedzialnego współdziałania z innymi ludźmi.

3. Struktura odpowiedzialności

Odpowiedzialność pedagoga odnosi się do odpowiedzialności człowieka wobec drugiego człowieka. Zostaje ona nałożona na jednostkę przez instancję. Strukturalna analiza odpowiedzialności staje się istotnym elementem zrozumienia perspektywy ujmowania komponentów kształtujących relacje ją stanowiące (Cieśleńska, 2019). Podmiot jest w stanie być odpowiedzialny tylko wówczas, gdy działania, które podejmuje, spełniają warunki świadomości, przewidywalności i kontroli. Podmiotem odpowiedzialności jest więc człowiek – w rzeczywistości szkolnej – nauczyciel o psychofizycznej strukturze, która otwiera badawcze obszary kształtowania i aktualizacji odpowiedzialnego myślenia i działania (Galarowcz,

2000; Valverde, 1998; Nycek, 2006). Nauczyciel funkcjonujący zatem w społeczności szkolnej ponosi odpowiedzialność w wymiarze zbiorowym. Odnosi się ona do wychowanków, rodziców, innych nauczycieli, przez co wybory dokonywane przez niego, w trosce o własne dobro, powinny być podejmowane z myślą o innych (Krzywonos-Rynkiewicz, 2007).

W strukturze odpowiedzialności rodzi się również pytanie o przedmiot odpowiedzialności, które jest obciążone „sądowym” rozumieniem tego zjawiska. Jeśli dokonamy identyfikacji podmiotu odpowiedzialności jako sprawcy, implikuje to, iż przedmiotem odpowiedzialności jest czyn i jego konsekwencje. Odpowiedzialność ta jest widoczna, gdy doszło do swego rodzaju uchybienia, a jej następstwem jest poczucie świadomej winy, stąd można zdefiniować ją jako odpowiedzialność formalną (Filek, 1996).

Kolejnymi elementami w strukturze odpowiedzialności są instancja nakładająca odpowiedzialność, bez której nie można jej utrzymać, oraz trybunał odpowiedzialności. Akt nałożenia odpowiedzialności ma charakter powierzenia czegoś komuś i jest skierowany w przyszłość. Odejście od rozliczania za to, co uczynione (sądowy, negatywny charakter odpowiedzialności) zastąpione jest nałożeniem swoistego ciężaru, którego noszenie świadczy o istocie człowieczeństwa (Buber, 1980).

Posiadanie wiedzy kto może być podmiotem odpowiedzialności, co stanowi jej przedmiot, kto ją nakłada, kto pociąga do odpowiedzialności, nie świadczy o tym, że wiemy, co znaczy „za”, bez którego nie można analizować przedmiotowego zjawiska. Pomiedzy przedmiotem a podmiotem odpowiedzialności istnieje relacja, stosunek, który jest definiowany jako odpowiedzialność. Jest ona utożsamiana z aktami podmiotu tj. poczucie, ponoszenie, podejmowanie odpowiedzialności.

W odniesieniu do relacji szkolnej sam fakt bycia nauczycielem rozpoczyna proces ponoszenia odpowiedzialności, w której „dostrzeżenie słabości, bezradności, usłyszenia pytania i zareagowanie na prośbę stanowi właściwe otwarcie relacji – budzi odpowiedzialność”. Nauczyciel w swojej pracy ma do czynienia ze „zdwojoną” odpowiedzialnością – za siebie i za drugiego człowieka, będąc jednocześnie osobą wrażliwą na drugą osobę, na jej słabość, czasami bezradność (Kowal, 2004, s. 106–148).

Podsumowując rozważania na temat struktury odpowiedzialności, warto skupić się nad interpretacją osobistej odpowiedzialności, która nie posiada żadnego fundamentu, nie ma przyczyny ani innego „czynnika determinującego”. Podejmuje się ją zawsze indywidualnie w odniesieniu do jednostki, stanowiącej fundament moralności. Odpowiedzialność nierozdzielnie związana jest z ambiwalencją moralnej kondycji, kierującej

nas w stronę rozumienia jej jako swoistej, niezbywalnej i osobistej formy wrażliwości na drugiego człowieka (Bauman, 1996, s. 339).

4. Istota prawnej odpowiedzialności nauczyciela

Odpowiedzialność stała się pojęciem nowego paradygmatu myślenia pedagogicznego odnoszącego się do nauczyciela, który świadomie podjął zobowiązanie społeczne bycia odpowiedzialnym kreatorem zmian w rzeczywistości wychowanka. Rola społeczna pedagoga podlega przepisom, które są wyrażone w ustawodawczych aktach. Nauczyciele, jak każda inna grupa społeczna, podlegają odpowiedzialności. W prawie oświatowym nie ma osobnych uregulowań prawnych, a odpowiedzialność nauczycieli opiera się na przepisach ogólnych Kodeksu cywilnego oraz Kodeksu karnego. Odpowiedzialność nauczyciela związana jest bezpośrednio nie tylko ze skutkami jego działań, ale przede wszystkim z takim kształtowaniem własnej aktywności, aby nie musiał być zmuszony do ponoszenia odpowiedzialności w sensie negatywnym (Michalak, 2003).

Odpowiedzialność prawna pedagoga powinna być jednoznacznie zdefiniowana, jednak najczęściej prezentowana jest w postaci konsekwencji prawnych, związanych z zaistnieniem negatywnie ocenianego stanu rzeczy (Sykuna, 2007). Odpowiedzialność prawną co do zasady ponosi ten, kto popełni czyn zabroniony, naruszy określony obowiązek prawny albo przekroczy swoje uprawnienia. Odpowiedzialność prawną nauczyciela może wywołać niezgodne z prawem działanie lub zaniechanie. Nauczyciel jest zatem podmiotem prawa publicznego (zbioru norm prawnych odnoszących się do interesu państwa) oraz prawa prywatnego (odnoszącego się do interesu jednostki) (Morawski, 2014). Pozycja prawna nauczyciela w polskim systemie prawnym ma charakter szczególny, o czym zdecydował ustawodawca, nakładając w drodze przepisów prawnych na nauczycieli dodatkowe obowiązki oraz uprawnienia (Karta Nauczyciela, 2023). Implikuje to logiczny wniosek o istnieniu odpowiedzialności prawnej szczególnie za naruszenie obowiązków i uprawnień związanych z zawodem. Źródłem uprawnień i obowiązków nauczyciela są przepisy prawne zawarte np. w ustawach. Można z nich odkodować normę prawną, czyli dyrektywę postępowania, za której złamanie ponosi się odpowiedzialność prawną i za którą może zostać wymierzona sankcja (Morawski, 2014).

Pedagogiczna działalność przyjmuje postać prawnie określonych obowiązków, za których realizacją stoją określone sankcje prawne. Mówiąc o tego rodzaju odpowiedzialności, muszą być spełnione trzy podstawowe warunki:

- 1) określone w przepisach prawne ustalenie określonego obowiązku, skierowanego do danych osób, co stanowi podstawę dalszej odpowiedzialności,
- 2) prawne określenie sankcji i konsekwencji za niewykonanie lub nienależyte wykonanie obowiązku prawnego,
- 3) odpowiednio stwierdzone, rzeczywiste niewykonanie lub nienależyte wykonanie obowiązku (Homplewicz, 1996).

Rozproszenie przepisów w zakresie odpowiedzialności prawnej nauczycieli, spowodowane brakiem osobnych uregulowań w prawie oświatowym, przyczyniło się do różnej ich klasyfikacji. Zdaniem J. Homplewicza (1996) klasyfikacja odpowiedzialności prawnej obejmuje odpowiedzialność: cywilną, administracyjną i karną. Według J. Madalińskiej-Michalak (2003) jest to odpowiedzialność: pracownicza, cywilna, dyscyplinarna oraz karna. Nauczyciele, będąc urzędnikami państwowymi, podlegają odpowiedzialności za zachowanie na wielu więcej płaszczyznach niż przedstawiciele innych zawodów (Konstytucja RP, 1997).

Na podstawie aktów prawnych: Kodeks karny, Kodeks cywilny, Kodeks pracy, Karta Nauczyciela, można dokonać nowego podziału normatywnego odpowiedzialności prawnej na odpowiedzialność: karną, cywilną, pracowniczą, służbową (czy też zawodową). Odpowiedzialność nauczyciela w tym zakresie odnosi się do naruszenia obowiązków i uprawnień wynikających zarówno z tych kodeksów, jak i innych ustaw szczególnych, w tym ustawy antydyskryminacyjnej. Należy podkreślić, że odpowiedzialność karna nauczyciela nie wyklucza jednocześnie odpowiedzialności cywilnej czy pracowniczej i służbowej (Cieśleńska, 2019).

Odpowiedzialności karnej podlega nauczyciel, który w trakcie wykonywania pracy popełnił wykroczenie lub przestępstwo. Odpowiedzialności za wykroczenie podlega ten tylko, kto popełnia czyn społecznie szkodliwy, zabroniony przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia pod groźbą kary aresztu, ograniczenia wolności, grzywny do pięciu tysięcy złotych lub nagany (art. 1 Kodeksu wykroczeń). Odpowiedzialności karnej natomiast podlega ten, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia (art. 1 Kodeksu karnego).

Nauczyciel za popełnione przestępstwo może zostać ukarany, a w konsekwencji zwolniony z pracy. W artykule 26 Karty Nauczyciela czytamy, iż stosunek pracy nauczyciela wygasa z mocy prawa w razie:

- 1) prawomocnego ukarania w postępowaniu dyscyplinarnym karą dyscyplinarną zwolnienia z pracy oraz karą dyscyplinarną zwolnienia z pracy z zakazem przyjmowania ukaranego do pracy w zawodzie

- nauczyciela w okresie 3 lat od ukarania lub karą wydalenia z zawodu nauczyciela,
- 2) orzeczenia środka karnego pozbawienia praw publicznych lub zakazu wykonywania zawodu nauczyciela,
    - 2a) utraty pełnej zdolności do czynności prawnych,
  - 3) prawomocnego skazania za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe,
  - 4) upływu trzymiesięcznego okresu odbywania kary pozbawienia wolności,
  - 5) stwierdzenia, że nawiązanie stosunku pracy nastąpiło na podstawie fałszywych lub nieważnych dokumentów albo zostało dokonane z naruszeniem warunków określonych w art. 10 ust. 5 pkt 1-5, z zastrzeżeniem art. 10 ust. 9.

Karalność nauczyciela uniemożliwia zatem nawiązanie z nim stosunku pracy. Wygaśnięcie tegoż następuje w związku ze skazaniem za każde przestępstwo umyślne, a nie tylko to, które pozostaje w związku z wykonywanym zawodem.

Nauczyciele powinni wykonywać swój zawód zgodnie z literą prawa, zachowując jednocześnie dystans do obowiązków i związanej z nią odpowiedzialności, mając świadomość, gdzie leży granica pomiędzy wykonywaniem zawodu a interesem prywatnym.

Nauczyciel z racji wykonywanego zawodu podlega odpowiedzialności cywilnej (Radwański, Olejniczak, 2017), która jest odpowiedzialnością osobistą, ale tylko o charakterze majątkowym. Nauczyciel, który wyrządzi szkodę, może być przez osobę pokrzywdzoną pociągnięty do odpowiedzialności. W praktyce odnosi się ona do odszkodowania, gdy w szkole zostaną naruszone zasady związane z obowiązkiem zapewnienia higienicznych warunków nauki, opieki i wychowania. Nauczyciel może ponosić odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez swoich podopiecznych. Każdy, kto jest zobowiązany do nadzoru nad inną osobą, której z powodu wieku lub stanu psychicznego nie można przypisać winy, jest zobowiązany szkodę naprawić (art. 427 k.c.). Nauczyciel może być zwolniony z odpowiedzialności, jeżeli okaże się, że opieka nad dzieckiem była sprawowana prawidłowo, a szkoda powstała przy prawidłowym i starannym nadzorze.

W ramach odpowiedzialności pracowniczej nauczyciel może ponieść odpowiedzialność porządkową, która ma mobilizować pracowników do przestrzegania ustalonego porządku pracy, jej dyscypliny, a którą może wymierzyć dyrektor szkoły. Odpowiedzialność ta dotyczy nieprzestrzegania przez pracownika organizacji i porządku pracy, przepisów bezpieczeństwa i higieny, przepisów przeciwpożarowych oraz sposobu potwierdzania przybycia i obecności w pracy oraz usprawiedliwiania nieo-

becności. Kary nakładane w opisywanej sytuacji to: upomnienie, nagana oraz kara pieniężna (art. 108 ust. 1, 2 k.p.). O zastosowanej karze pracodawca zawiadamia pracownika na piśmie, wskazując rodzaj naruszenia, jego datę oraz możliwość zgłoszenia sprzeciwu wraz z czasem jego wniesienia. Opis ten załącza się do akt osobowych (art. 110 k.p.).

Odpowiedzialności materialnej natomiast podlega pracownik, który nie wykonując obowiązków lub wykonując je, niewłaściwie wyrządził pracodawcy szkodę, która odnosi się do następujących postaci:

- 1) odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną pracodawcy,
- 2) odpowiedzialność za mienie powierzone z obowiązkiem zwrotu lub wyliczenia,
- 3) odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną osobie trzeciej (art. 114–127 k.p.).

Kwestia tego rodzaju odpowiedzialności odnosi się do funkcji prewencyjno-wychowawczej, która ma mobilizować pracowników do dbania o mienie pracodawcy; represyjnej, stanowiącej dolegliwość finansową oraz kompensacyjnej, pozwalającej pokryć skutki szkody. Odpowiedzialność ta jest jednak trudna do interpretacji w warunkach szkolnych, gdyż niełatwo odnieść ją do przepisów oświatowych i należy oprzeć się na Kodeksie pracy.

Odpowiedzialność służbowa nauczyciela wynika ze specyfiki wykonywanego zawodu, jego rangi, a może przede wszystkim etyki, która stanowi podstawę aktywności pedagogicznej nauczyciela. Niewłaściwe wykonywanie obowiązków, które są przypisane do pedagogów, skutkuje odpowiedzialnością dyscyplinarną. Zalicza się do nich: bezprawne działanie nauczyciela, zaniechanie działania. Kary wymierzone na skutek powyższego obejmują: nagane z ostrzeżeniem, zwolnienie z pracy, zwolnienie z pracy z zakazem przyjmowania ukaranego do pracy w zawodzie nauczycielskim w okresie trzech lat od ukarania, wydalenie z zawodu nauczycielskiego (art. 76 K.N). Kary wymierza powołana do tego celu komisja dyscyplinarna, a jej pełnomocne orzeczenie podlega wykonaniu przez dyrektora szkoły, a w stosunku do dyrektora szkoły, przez organ prowadzący szkołę. Odpis orzeczenia wraz z uzasadnieniem dołącza się do akt osobowych nauczyciela.

Odpowiedzialność prawna nauczyciela stanowi istotny aspekt jego pracy odnoszący się do moralnego charakteru wykonywanych obowiązków. Należy pamiętać, iż jej istotę stanowi etyka pracy pedagogicznej oraz odpowiedzialność związana ze samoświadomością powołania, stania na straży systemów normatywnych oraz potrzeba służby społecznej. Od nauczycieli wymaga się nie tylko kwalifikacji i kompetencji, ale przede wszystkim wartościowych postaw i zachowań moralnych.

5. Podsumowanie

Pedagogiczna odpowiedzialność ma wartość dodaną do prawidłowego wykonywania zawodu nauczycielskiego, który sam w sobie ma przypisaną odpowiedzialność za drugiego człowieka. W kształtowaniu postaw odpowiedzialności istotną rolę odgrywa świadomość pedagogiczna, która staje się inspiracją dla nauczycieli jako osób prezentujących wartości prawa w codziennej pracy dydaktyczno-wychowawczej. Obok wysiłków edukacyjnych potrzebna jest głębsza analiza dotycząca znajomości podstaw prawa przez kadrę pedagogiczną oraz badania w zakresie znaczenia przygotowania nauczycieli już na etapie kształcenia do rozumienia kategorii odpowiedzialności oraz odpowiedzialnego realizowania zadań i obowiązków zawodowych.

Postawy pedagogiczne, jak wynika z przyjętych zasad i wartości, powinny rekomendować ideę tworzenia warunków do skutecznej edukacji i wychowania, w których na pierwszy plan wysuwa się misja budowania synergii odpowiedzialnych działań. Należy dążyć do wykreowania rzeczywistości, w której odpowiedzialna jednostka chce tworzyć odpowiedzialną rzeczywistość przybierającą charakter substytucyjny z moralnymi postawami. Odpowiedzialność prawna wykonywanego zawodu pozostawia przestrzeń do przypisania jej w ramach funkcjonującego sądowego modelu odpowiedzialności. Pedagodzy wykonujący swój zawód powinni stać na straży systemów normatywnych, a wyzwania, które przed nimi stoją, powinny iść w kierunku odpowiedzialnych działań, które będą wyrazem jakości, skuteczności i sensowności wykonywanej pracy.

Bibliografia

1. Bauman Z., *Etyka ponowoczesna*. Aletheia, Warszawa 1996.
2. Bauman Z., *Globalizacja. I co z tego dla ludzi wynika*. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2000.
3. Bauman Z., *City of Fears, city of Hopes*. Goldsmith's College, London 2003.
4. Buber M., *Między osobą a osobą*, tłum. J. Doktor. Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1992.
5. Cieśleńska. B., *Odpowiedzialność zawodowa nauczyciela. Studium teoretyczno-empiryczne*, Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora, Pułtusk 2019.
6. Filek J., *Ontologizacja odpowiedzialności. Analityczne i historyczne wprowadzenie w problematykę*, Wydawnictwo Baran i Suszczyński, Kraków 1996.

7. Filek J., Wolność i odpowiedzialność w działalności gospodarczej, (w:) W. Gasparski, A. Lewicka-Strzałecka, D. Miller (red.), *Etyka biznesu, gospodarki i zarządzania*, WSHE w Łodzi, Warszawa 1999.
8. Filek J., *Filozofia odpowiedzialności XX wieku*, Znak, Kraków 2003.
9. Filek J., *Spoleczna odpowiedzialność biznesu. Tylko moda czy nowy model prowadzenia działalności gospodarczej*, Ampress, Kraków 2006.
10. Galarowicz J., *Powołani do odpowiedzialności. Elementarz etyczny*. Oficyna Naukowa i Literacka T.I.C., Kraków 1993.
11. Galarowicz J., *Człowiek jest osobą. Podstawy antropologii filozoficznej Karola Wojtyły*, Wydawnictwo Antyk, Kęty 2000.
12. Górniewicz J., *Kategorie pedagogiczne*, WSP, Olsztyn 1997.
13. Homplewicz J., *Etyka pedagogiczna*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa 1996.
14. Jabłoński P., *Relacja między kantowską filozofią teoretyczną i praktyczną w świetle dwóch pierwszych krytyk*, *Kwartalnik Filozoficzny* 2010, nr 38.
15. Kant E., *Uzasadnienie metafizyki moralności*, PWN, Warszawa 1984.
16. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997*.
17. Kowal S., *Współczesne konteksty odpowiedzialności nauczyciela*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2004.
18. Krzywonos-Rynkiewicz B., *Odpowiedzialność podmiotowa dzieci*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007.
19. Michałak J. M., *Poczucie odpowiedzialności zawodowej nauczycieli. Studium teoretyczno-empiryczne*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2003.
20. Michałak J. M., *Odpowiedzialność nauczyciela*, (w:) T. Pilch (red.), *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2004.
21. Morawski L., *Wstęp do prawoznawstwa*, TNOiK, Toruń 2014.
22. NycekJ., *Etyka jako odpowiedzialność. Zarys możliwości i konieczności spotkania rozumu i wiary*, Sandomierz 2006.
23. Picht G., *Pojęcie odpowiedzialności*, (w:) G. Picht (red.), *Odwaga utopii*, tłum. M. Maurin, K. Michalski, K. Wolicki, PIW, Warszawa 1981.
24. Pogonowska B., *Elementy etyki gospodarki rynkowej*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2004.
25. Radwański Z., Olejniczak A., *Prawo cywilne- część ogólna*, C. H. Beck, Warszawa 2017.
26. Sykuna S., *Odpowiedzialność prawna*. (w:) J. Zajadło (red.), *Leksykon współczesnej teorii i filozofii prawa*. C. H. Beck, Warszawa 2007.

27. Szempruch J., Pedeutologia. Studium teoretyczno-pragmatyczne, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013.
28. Szymczak M., Słownik języka polskiego, PWN, Warszawa 1998.
29. Ustawa z dnia 20 maja 1971 Kodeks wykroczeń (tekst jedn. Dz. U. z 2023 r., poz. 2119).
30. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz. U. z 2023 r., poz. 1610).
31. Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 Kodeks pracy (tekst jedn. Dz. U. z 2023 r., poz. 1465).
32. Ustawa z dnia 26 stycznia 1982, Karta Nauczyciela (tekst jedn. Dz. U. z 2021 r., poz. 1915).
33. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 Kodeks karny (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r., poz. 17).
34. Valverde C., Antropologia Filozoficzna, Pallottinum, Poznań 1998.
35. Zawadzki F., Z rozważań nad odpowiedzialnością, Studia Filozoficzne 1983, nr 4.

Legal responsibility of the teacher – a theoretical reflection in depth

Abstract

Modern society is undergoing constant changes. They also affect the school, in which the teacher plays a key role. His work involves great responsibility, which is a determinant of the quality, effectiveness and meaningfulness of the profession. The article introduces the concept of responsibility with attention to its development over the centuries, presents the structure of responsibility, taking into account its subject. The essence of the legal responsibility of the teacher on the basis of the provisions of the Criminal Code and educational law was also established. The concluding part emphasizes the need to take care of the teacher's responsibility as a set of values that are the source of the teacher's duty and the condition of a job well done.

Key words

Responsibility, legal liability, teacher, school.